

Teodor Domej

O STIKIH MED MANJŠINO IN MATICO IZ ZORNEGA KOTA KOROŠKIH SLOVENCEV

Izhajamo iz prepričanja, da so za zagotovitev obstoja in razvoja manjšine stiki z njeno matico potrebni. Že iz tega izvajamo potrebo, da pravica manjšin do stikov z matičnim narodom, oziroma sodelovanje med manjšino in matico nasploh dobi svoje mesto v sistemu manjšinskih pravic. Ta korak bi pomenil važno izgraditev manjšinskih pravic, bil pa bi tudi velika pridobitev za sporazumevanje med narodi in kulturami in bi s tem služil miru v svetu. Reševanje in urejanje nacionalnega vprašanja in manjšinskega vprašanja kot njegovega dela je v veliki meri sooblikovalo in še sooblikuje politični razvoj zadnjih 150 let. Neupoštevanje nacionalnih pravic in zloraba narodne zavesti in čustev sta prinesla človeštvu mnogo gorja.

Zato so si humanistične in miroljubne sile prizadevale, da bi kot del splošnega stremjenja po razvoju človekovih pravic že priznane pravice še nadalje bogatile. Kot gonilna sila v tem procesu so se zlasti uveljavljale prizadete manjšine, ki so na podlagi lastnih življenjskih potreb in v skrbi za ohranitev lastne identitete prispevale predloge za rešitev vprašanj, ki odločajo o obstoju in razvoju takšnih skupnosti. Tako so bogatile kodeks človekovih pravic z novimi razsežnostmi.

Odnosi med manjšino in njeno matico so v življenju manjšinske skupnosti eno od ključnih vprašanj. Neredko so te vezi vplivale celo na manjšinsko zakonodajo držav, v katerih manjšina živi. Raven manjšinske zaščite je v več konkretnih primerih precej odvisna tudi od mednarodnega položaja matične države.

Kljub njegovemu velikemu pomenu odnos med matico in manjšino v mednarodnih dokumentih le izjemoma obravnavajo; podobno se dogaja tudi v znanstvenih razpravah o manjšinskih pravicah. Med vidnimi prispevki k tej tematiki so poglavja »Pravica do stikov z matičnim narodom« v knjigi Ernesta Petriča Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin (stran 297 do 299) ter »Manjine kao faktor i subjekt međunarodnih odnosa« in »Jugoslavensko-austrijski odnosi i položaj naših manjina« v knjigi Budislava Vukasa Etnične manjine i međunarodni odnosi (stran 20—23 oz. 179—185). Avstrijski strokovnjaki za manjšinske pravice temu problemu ne posvečajo posebne pozornosti. Le Theodor Veiter se v razpravi »Völkerrecht und Volksgruppenrecht« v zborniku System eines internationalen Volksgruppenrechts, I. Teil, Grundlagen und Begriffe (stran 72 do 94) dotakne tega problema in manjšini pripisuje vsaj deloma tudi na področju mednarodnega sodelovanja vlogo subjekta. Pravi namreč, da kljub danes dominantnim nazorom o suverenosti prav na področju mednarodne manjšinske zaščite nastajajo mednarodnopravni predpisi 'in statu nascendi'. Kot primer za nov element razvoja na področju mednarodnega prava navaja dogovor med strešno organizacijo italijanske narodnosti v Jugoslaviji in Slovensko kulturno-gospodarsko zvezo v Trstu (stran 74).

Tudi pravno se ta materija različno ureja. Takorekoč izjemen položaj imata madžarska in italijanska narodnost v Socialistični republiki Sloveniji, ko SR Slovenija na podlagi ustavnega določila »podpira razvoj stikov med italijansko oziroma madžarsko narodnostjo in njunima matičnima narodoma zaradi pospeševanja

kulturnega in jezikovnega razvoja narodnosti« (člen 250). Nekaj več je primerov, ko bilateralne pogodbe urejajo pravico manjšin do stikov z matico. Posebno nazorni sta izjavi vlad Zvezne republike Nemčije in Danske iz leta 1955, ki priznavata »poseben interes« nemške oz. danske manjšine, »da goji verske, kulturne in strokovne vezi« z matičnim narodom. Tudi sporazum Gruber — De Gasperi vsebuje zrno, ki se tiče tega področja. Poseben poudarek teh pravic pomeni tudi tisti del sklepne listine helsinške konference, ki govori o deležu narodnih manjšin in regionalnih kultur pri sodelovanju na humanitarnih in drugih področjih: »Države udeleženske, priznavajoč prispevek, ki ga narodne manjšine in regionalne kulture morejo dati njihovemu sodelovanju na raznih področjih kulture, nameravajo, če na njihovem ozemlju obstoje take manjšine ali kulture, tem olajševati, da bi dale tak prispevek, upoštevajoč pri tem zakonite interese njihovih pripadnikov.« (E. Petrič, Mednarodno varstvo narodnih skupin, Maribor 1977, str. 403).

Poudariti je seveda treba tudi, da država matičnega naroda lahko z notranje-državno zakonodajo ureja stike z zamejstvom, oziroma pripadniki manjšine. Tako si na primer Avstrija prizadeva, da bi pravice tistih pripadnikov avstrijske manjšine na Južnem Tirolskem, ki so začasno v Avstriji, čim bolj izenačila s pravicami avstrijskih državljanov. Doslej je uredila položaj študentov, razgovori pa tečejo tudi za ureditev na področju zaposlovanja. Vse to so ureditve, ki dopolnjujejo dogovore in sporazume z manjšinskimi organizacijami ter javnimi organi in ustanovami, ki jih na podlagi priznane avtonomije Južne Tirolske avstrijska manjšina v Italiji upravlja in vodi.

Presenetljivo malo so se s pravico manjšin do stikov z matico ukvarjale mednarodne manjšinske organizacije, na primer FUEV ali AIDLCM. Tudi v predlogu za konvencijo o manjšinskih pravicah, ki naj bi jo sprejel evropski parlament, ta manjšinska pravica ni navedena. Le osnutek za mednarodni dogovor o varstvu nacionalnih ali etničnih skupin ali manjšin Mednarodnega inštituta za narodnostno pravo in regionalizem v Brixnu iz leta 1978 vsebuje določilo, ki se tiče te pravice: »(2) Ne velja za nelojalno, če predstavniki skupine stopijo v stik z organi neke druge države z namenom, da bi zastopali interese svoje skupine, po načelih, ki so vsebovana v tem dogovoru, ali na podlagi dvostranskega dogovora o zaščiti skupine, pod pogojem, da so člani skupine del naroda te druge države ali pa da obstajajo med skupino in narodom te druge države kulturne ali tradicionalne vezi.« (T. Veiter, Avstrijsko manjšinsko pravo od zakona o narodnih skupinah iz leta 1976, Ethnos 18, Wien 1979, str. 139).

Kakšno stališče je zavzemala slovenska manjšina na Koroškem do tega vprašanja? Če upoštevamo dejavnosti slovenskih organizacij, moramo ugotoviti, da so si prizadevale za čim tesnejše stike, kolikor nekaterih pri tem ni oviralo gledanje na družbeno ureditev v SFRJ. Že v Spomenici koroških Slovencev z dne 11. oktobra 1955 sta obe osrednji organizaciji Slovencev na Koroškem, ZSO in NSKS, zapisali: »Koroški Slovenci smo in bomo storili vse, da preprečimo nacionalne razprtije. Pripravljeni smo, da tvorimo most, ki naj veže naroda — soseda in sosedni državi, kar bo nov in trden element miru v tem delu Evrope. Uspešno izvrševanje tega našega poslanstva pa zavisi tudi od dobre volje avstrijske države, ki mora priznati osnovno, prirodno pravico in težnjo vsake etnične skupine in vsakega naroda, da hoče živeti in kulturno ter gospodarsko napredovati.« V interpretaciji 5. odstavka 7. člena avstrijske državne pogodbe piše: »Pospeševanje in neovirano gojitev kulturnih stikov avstrijskih državljanov slovenske narodnosti s sonarodnjaki v drugih državah na temelju naravnega prava in principov demokracije je treba zajamčiti. To velja zlasti za medsebojna gostovanja, uvoz in izvoz knjig, publikacij, filmov itd.« Pri tem je treba podčrtati dejstvo, da 7. člen avstrij-

ske državne pogodbe pravice manjšin do stikov z matico posebej ne navaja, izrecno pa jo je upošteval osnutek za ureditev manjšinskega vprašanja v Avstriji, ki ga je predlagala Jugoslavija leta 1948 in je bistveno vplival na prihodnjo formulacijo 7. člena ADP: »Pripadnikom jugoslovanske manjšine v Avstriji se priznava pravica vzdrževanja kulturnih stikov s Hrvati ali Slovenci v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji ter priznavajo dobljene diplome.«

Trenutno veljavna avstrijska manjšinska zakonodaja pravice manjšin do stikov z matičnim narodom ne upošteva, oziroma ne ureja posebej. Stiki so podvrženi zakonom in uredbam, ki veljajo nasplošno za mednarodne odnose ali dejavnosti. Manjšina se mora ravnati na primer po zakonu o društvih, po predpisih, ki urejajo gospodarsko sodelovanje itd. Razvijanje stikov med slovensko manjšino na Koroškem in matičnim narodom ni bilo deležno kakega posebnega pospeševanja ali materialne podpore s strani države. Odnos oblasti je toleranten, ko gre za kulturne in jezikovne stike, zadržan pa je zlasti, ko gre za sodelovanje, ki naj krepí materialno bazo manjšine in teritorija, na katerem živi. Oblasti tudi ne ukrepajo proti manjšini sovražnim silam, ki stike manjšine z matico prikazujejo kot neloyalnost do države ali pa kot vmešavanje v notranje zadeve države, če gre za posredovanje matice za pravice manjšin.

Le redka področja sodelovanja manjšine in matice so med Avstrijo in Jugoslavijo pogodbeno urejena. Eden teh dokumentov je sporazum o sodelovanju na področju kulture, znanosti in prosvete iz leta 1972, oziroma delovni program, ki je bil na podlagi tega sporazuma sprejet; vendar tudi v tem sporazumu dobiva svoje mesto le droben del stikov, ki jih manjšina potrebuje in celo sama vzdržuje na najrazličnejših področjih družbenega življenja (lektorati, štipendiranje, dopolnilno jezikovno šolanje, učbeniki, dopolnilno strokovno usposabljanje učiteljev in profesorjev za jezike itd.). Deloma ta sporazum dopolnjuje sodelovanje Gradišćanske in SRH, slovenska manjšina pa podobnega okvira za sodelovanje nima. V najnovjšem času je bila sprejeta ureditev obojestranskega priznavanja diplom, vendar z omejitvami, ki so za manjšino nerazumljive.

Odpira se seveda tudi vprašanje, koliko je manjšina lahko 'de facto' enakovredno vključena v sodelovanje med državo, v kateri prebiva, in državo matičnega naroda. Ključnega pomena je, koliko je manjšina s svojimi organizacijami in ustanovami sestavni del sodelovanja, ki se odvija na naselitvenem prostoru manjšine na kulturni, politični ali gospodarski ravni. Zlasti v zadnjih letih so se možnosti za take stike poglobile, znosna zakonska ureditev manjšinskega vprašanja pa bi jih prav gotovo še okrepila. Jasno je, da bi slovenska manjšina glede na svojo trenutno akcijsko usposobljenost in še posebej materialno podlago v teh stikih igrala podrejeno vlogo.

Tretji odstavek 3. člena obstoječega predloga deklaracije o pravicah oseb, ki pripadajo nacionalnim, etničnim, verskim in jezikovnim manjšinam, ki jo predlaga Jugoslavija, ravno kot pripadnik manjšine pozdravljam. Prav sprejetje tega odstavka bi pomenilo važen vsebinski premik v primerjavi z doslej uveljavljenimi normami in standardi manjšinske zaščite. Sprejetje deklaracije nasploh bi pomenilo nadaljnje uzaveščenje pravic manjšin, prav ta odstavek pa bi bila velika moralna in politična pridobitev za manjšine. Olajšal bi njihovo trajno prizadevanje za ohranitev identitete. Deklaracija bi vsaj deloma pomagala vzeti veter iz jader asimilacijskih prizadevanj družbe, v kateri manjšine živijo, še zlasti pa tistim delom večinskega naroda, ki hočejo manjšini vzeti njene lastnosti in pravice.

Napredek je treba videti tudi v predvidenem obsegu pravice do stikov. Poleg kulturnih in družbenih vezi se enakovredno pojavljajo ekonomske vezi, kar pomeni, da je vidno prodrlo gledanje, da manjšinsko vprašanje ni le kulturno-jezi-

kovno-šolsko vprašanje, ampak hkrati tudi gospodarsko, socialno in politično. Vprašanje je seveda, koliko bodo te pozitivne premike sprejele države, ko bodo razpravljale o predlogu in urejevale manjšinska vprašanja znotraj svojih držav.

Summary

THE CONTACTS BETWEEN THE MINORITY AND THE MOTHER NATION FROM THE STANDPOINT OF THE SLOVENES IN CARINTHIA

Teodor Domej

The contacts with the mother nation are absolutely necessary in order to ensure to national minorities the existence and the development. Therefore the right of minorities to have the contacts with their mother nation, or, the co-operation between the minority and the mother nation should, in general, be placed in the system of minority rights. The report is limited to some of the examples of esteeming this right in international documents, in scientific treatises on minority problem and the recent proposals to solve the problem. The relation of the Slovene minority in Carinthia to this field of rights and to the problems connected with their realisation has also been discussed.